

Valtavan rakkaat vanhat omenapuut

MTT:n omenatuntijat ovat saaneet viimeisen vuoden aikana kuulla satoja muistoja vanhoista omenapuista. Näille kaikille yhteistä on se, että ne ovat omistajilleen tärkeitä. Jopa niin valtavan rakkaita, että vanhan hedelmäpuun oksa on laitettu mukaan vainajan arkkuun.

TEKSTI: Maarit Heinonen ja Hilma Kinnanen
KUVAT: MTT:n arkisto/Hilma Kinnanen

Vaikka omena olisi pieni ja hapan, se on monelle rakas, koska omenapuussa on lapsena kiipeilty ja siitä on vanhemmilta salaa napattu omenoita. Korkea ja paksurunkoinen vanha omenapuu on vuosikymmenien ajan kuulunut erottamattomana osana puutarhaa. Ja se on elävä muisto henkilöstä, joka on sen kylvänyt tai istuttanut.

Suomalaisten omenan ja päärynän paikallislajikkeiden syntyä ja alkuperää tutkiva hanke on herättänyt valtavaa kiinnostusta kotipuutarhuksissa ja tiedotusvälineissä. Tämä kiinnostus ja innostus on hämmästyttänyt ja suuresti ilahduttanut hankkeen tutkimusryhmää.

Tämä kiinnostus kertoo siitä, että suomalaiset ovat ylpeitä vanhoista omenapuistaan ja etenkin suomalaisista paikallislajikkeista.

Kasvikuulutus on nostanut mieleni vanhoihin hedelmäpuihin liittyviä muistoja. Kun muistoista kerrotaan ja keskustellaan, se vahvistaa muistitietoa ja paremmin varmistaa tiedon siirtymisen omenapuun seuraavalle omistajalle.

Usein tieto siitä, kuka on aikanaan kylvänyt tai istuttanut taimen

puutarhaan sekä puuhun liittyvät muut muistot, valmistavat että puu saa vanheta puutarhassa. Lisäksi koetaan tärkeäksi ottaa siitä varteoksia uusien taimien saamiseksi. Näin lajike säilyy.

Vanhasta puusta kasvaa pihan komistus ja suvun ylpeys, monista myös paikkakunnan ylpeyden aihe.

Siemenestä syntyy paikallislajike

Suomalaisia paikallisia omenalajikkeita eli Suomessa alun perin siemenestä lähtien kasvaneita omenapuita on syntynyt monenlaisista lähtökohdista ja monenlaisissa puutarhoissa.

Siemeniä on kylvetty tai ne ovat itsestään itäneitä. Näitä on syntynyt niin kartanoissa kuin torppienkin pihossa. Omenan siemenien kylväjät edustavat monia ammattiryhmiä, kuten pienviljelijöitä, kartanon omistajia, veturinkuljettajia, poliiseja ja opettajia. Paikalliseen viljelyyn levinneiden lajikkeiden joukossa on myös löytöomenapuita, joiden emopuut ovat syntyneet itsestään kylväytymällä.

1800-luvulla ja vielä 1900-luvun alkupuolella omenapuita yleisesti neuvottiin lisäämään kylvämällä, koska näin todettiin saatavan kestävämpiä puita kuin mitä etelästä ulkomailta tuodut taimet.

Etenkin kartanoissa on harjoitettu omenanviljelyä ja useissa niissä on noudatettu neuvoa kasvattaa puita siemenestä. Kartanoista omenan siemenet ovat levinneet edelleen torppien pihoihin ja muihin lähialueen pihoihin.

Monesti siemenpuun kylvöön on ollut syynä se, ettei valmiita taimia ole ollut saatavissa, tai ei ole ollut varaa tai mahdollisuutta hankkia taimia kauempaa. Lisäksi Suomessa on ollut - ja on yhä - innokkaita omenanviljelyn harrastajia, jotka ovat kylväneet siemeniä silkasta mielenkiinnosta ja kokeilunhalusta.

1800-luvun lopun ja 1900-luvun alun puutarhakirjallisuudessa kerrotaan useista paikallisista omenalajikkeista, jotka ovat selvinneet kovista talvista ja epäedullisista oloista vähäisin vaurioin. Tuhotalvien karsiessa lajikkeistoa vahvimmat jäävät jäljelle. Nämä muodostavat suomalaisen ainutlaatuisen ome-

MTT:n kokoelmassa on 'Kerppolan kesä', mutta lajikeaitouden varmistamiseksi on etsitty vanhaa omenapuuta. Kerppolan kartanon omenapuun omenoita on verrattu kokoelman näytteisiin.

Vertailussa kiinnitetään ensimmäiseksi huomiota omenan muotoon, sitten väriin ja kannan rakenteeseen ja kantakuoppaan. Lisäksi tarkastellaan omenan silmäkuopan ja silmän rakennetta sekä poikkileikatun omenan siemenkopin rakennetta ja kypsyyssastetta. Ja lopuksi maistetaan.

nalajikkeiston.

Näitä hyväksi havaittuja yksilöitä on annettu naapurustoon varrennettavaksi tai taimisto on ryhtynyt lisäämään niitä myyntiin. Paikallislajike on syntynyt.

Talvisodan ja jatkosodan jälkeen omenapuiden siemenkylvö yleistyi uudestaan. Ankarana sotatalvi 1939–1940 verotti vanhaa omenalajikkeistoa. Lisäksi siirtolaisväestön asuttaminen merkitsi uusien talojen ja samalla myös puutarhojen rakentamista. Rintamamiestalojen pihoilte haluttiin marjapensaiden, joriinien ja perunamaan lisäksi omenapuita. Monet kylvivät omenan siemeniä puutarhaan, koska ei ollut varaa ostaa taimia. Myös taimistot kärsivät sota-aikana ja taimien saatavuus oli pitkään heikkoa.

1940- ja 1950-luvulla onkin syntynyt uusia paikallislajikkeita, jotka eivät ehtineet vanhoihin pomologian kuvauksiin.

Nyky päivänä omenapuiden kasvattaminen siemenestä on puhtaasti harrastuspohjaista; halutaan nähdä millainen omenapuu ominaisuuksiltaan kasvaa siemenestä. Siemenestä kasvatettu omenapuu on aina oma lajikkeensa, ja sen kasvattaja voi antaa sille sen nimen minkä haluaa. Tulevaisuus näyttää tuleeko näistä paikallislajikkeita, joita halutaan ottaa myös muihin puutarhoihin kasvamaan.

Arvokas nurkkapuu

Isoäidin tai isoisän kylvämiä omenapuita kasvaa runsaasti vanhoissa puutarhoissa. Tarkempaan tutkimukseen olemme pystyneet ottamaan vain ne siemenestä syntyneet lajikkeet, jotka ovat levinneet syntypuutarhaansa laajempaan viljelyyn, naapurustoon, kylälle tai jopa kauemmaksi. Siis ne paikallislajikkeet, jotka monet muutkin ovat kokeneet

hyviksi ja jotka tunnetaan nimeltä.

Tämä on käytännön tutkimuksellinen rajaus, eikä se tarkoita, että yhden puutarhan siemenpuu eli nurkkapuu olisi sen arvottomampi. Ilman kotipuutarhureiden aktiivista yhteydenottoa tietäisimme paljon vähemmän vanhan omenapuun tai päärynäpuun herättämistä henkilökohtaisista tunteista ja arvostuksesta.

Toivomme, että suomalaisia omenan ja päärynän paikallislajikkeiden alkuperää ja syntyä tutkiva hanke herättää kotipuutarhurit muistelevaan vanhaan hedelmäpuuhun liittyviä tapahtumia ja sattumuksia - oli ne edelliskesältä tai puolen vuosisadan takaa.

Toivomme myös, että vanhan hedelmäpuun uusi omistaja innostuu jututtamaan entistä omistajaa puun historiasta ja kokoamaan tietoa muista lähteistä, kuten naapureilta, vanhoista valokuvista ja tilan asiakirjoista.